

УДК 599.591.67

ЗНАЧЕННЯ СТЕПОВОГО СУРКА-БАБАКА В ЕПІЗООТИЯХ ТУЛЯРЕМІЇ У ХАРКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Зоря О. В., Ткач Г. С.

Харківська обласна санітарно-епідеміологічна станція

Наведено дані про дослідження бабаків на туляремію в Харківській області з 1975 по 2007 рік. Позитивні результати від бабаків отримували в 1986, 1991, 1997, 1998 і 2003 роках. За проаналізований період епізоотії серед дрібних ссавців і бабаків співпали лише у 2003 році.

Бабак, дрібні ссавці, туляремія.

Введення

Харківська область розташована на північному сході України на стику двох фізико-географічних зон – степу і лісостепу. Степ займає приблизно 2/3 частини області – південну і східну, де мешкає потужна материнська колонія степових сурків – бабаків (*Marmota bobac* Müller, 1776). В сьогодення завдяки зусиллям Харківського товариства мисливців та рибалок (голова А. С. Авдеев), вид розселений по всій Харківщині, а епізодично в Сумській, Київській, Одеській, Черкаській, Запорізькій, Хмельницькій, Херсонській, Полтавській, Миколаївській, Житомирській, Луганській, Донецькій, Дніпропетровській, Вінницькій, Кіровоградській областях, АР Крим та Молдові [8].

Як носій особливо небезпечних інфекцій бабак на Україні до 60-х років ХХ-го сторіччя був невідомий [1]. У 1965 році вперше від доставлених в лабораторію зоогрупою Луганської облсанепідстанції бабаків з Біловодського району було виділено 5 культур збудника туляремії. Г.Т Ландік з співавторами [3] у 1968 році указав, що український бабак є високо сприйнятливим та високо вразливим до туляремії. При зараженні дозою 1-10 мікробних клітин в дослідідах установлена генералізована туляремійна інфекція та загибель на 5-13 добу.

Відомо, що епізоотії на туляремію у зайців завжди співпадають з епізоотіями серед дрібних ссавців [4, 6, 7]. Наші дослідження були направлені на вивчення епізоотичних на туляремію явищ серед бабаків та дрібних ссавців і встановлення їх співпадань.

Матеріали і методики

В даній праці наведено дані про дослідження бабаків в Харківській області у такі роки: 1975 (n=?), 1986 (n=1), 1991 (n=2), 1996 (n=16), 1997 (n=13), 1998 (n=40), 1999 (n=31), 2000 (n=12), 2001 (n=8), 2003 (n=4), 2004 (n=3), 2005(n=3), 2006 (n=3), 2007 (n=4). Та дослідження дрібних ссавців на туляремію у період 1990–2010 роки.

Бабаків досліджували при санітарно-ветеринарних вилученнях з природи, дрібних ссавців при відловах методом пастко-ліній. Камеральна обробка включала визначення виду ссавців, полу, віку, ваги, довжини тіла, хвоста, стопи і вуха [2], а також розтин ссавців і забір крові, внутрішніх органів для лабораторних досліджень на особливо небезпечні інфекції [5]. У бабаків крім того проводили забір фрагменту прямої кишки.

Досліджування на туляремію проводили наступними методами: суха капля крові з серця – в реакції непрямой гемаглютинації (РНГА), селезінка – в біологічній пробі і бактеріальному посіві, фрагмент прямої кишки – в реакції непрямой аглютинації з туляремійним діагностикумом (РНАт).

Результати досліджень

Вага дорослих бабаків досягала 9,4 кг, довжина тіла 62 см, хвоста – 17 см, задньої лапи – 9,5 см, вуха – 3,5 см.

Перші спроби вивчення епізоотології бабака в Харківській області були розпочаті зоологом відділу особливо небезпечних інфекцій Харківської облсанепідстанції В.В. Сивковим в 1975 році. Результати досліджень на туляремію дали негативні результати. У 1980 і 1982 роках в Великобурлуцькому районі були виявлені хворі на туляремію люди. В 1980 році з води річки Нижній Бурлук бактеріологами відділу ОНІ була виділена культура бактерії *Fransisella tularensis*. Пізніше, дрібні ссавці (нориці, миші, ондатри, мідичі та ін), відловлені в Великобурлуцькому районі, при дослідженні на туляремію неодноразово давали позитивні результати в РНАт та РНГА. Навесні 1986 року у Великобурлуцькому районі зоогрупою було знайдено труп бабака вимитого з нори розталими водами, який, при дослідженні на туляремію, дав позитивний результат в РНАт в титрах 1 : 20. В подальшому позитивні результати від бабаків отримували в 1991, 1997, 1998 і 2003 роках.

За період з 1990 по 2010 роки було проаналізовано дані інфікованості збудником туляремії дрібних ссавців в чотирьох районах області з потужними колоніями бабаків – Великобурлуцькому, Дворічанському, Куп'янському і Шевченківському. Дослідження показали, що з 1990 по 2000 роки в даних районах інфікованих дрібних ссавців не зустрічали, хоча в інших районах поодинокі випадки відмічені у 1991, 1993, 1998 і 2000 роках.

З районів, що мають потужні популяції бабаків, у 2001 році епізоотії з туляремії серед дрібних ссавців були відмічені в Великобурлуцькому районі у популяціях мишей хатніх (*Mus musculus*), мишок лучних (*Micromis minutus*),

нориць лугових (*Microtus levis*) та білозубок малих (*Crocidura suaveolens*). У 2002 році епізоотії з туляремії були відмічені в Дворічанському районі у популяціях мишаків уральських (*Sylvaemus uralensis*), мишей польових (*Apodemus agrarius*), нориць рудих (*Myodes glareolus*), мідичь малих (*Sorex minutus*), мідичь звичайних (*Sorex araneus*), рясоніжок водяних (*Neomys fodiens*), білозубок малих (*Crocidura suaveolens*). У 2003 році епізоотії з туляремії були відмічені в Куп'янському районі в популяції нориці лугової і в Шевченківському районі в популяціях мишей хатніх, мишаків уральських, мишей польових, нориць рудих і хом'ячків сірих (*Cricetulus migratorius*). У 2004 році епізоотії з туляремії були відмічені в Великобурлуцькому районі в популяціях нориць лугових. У 2006 році епізоотії з туляремії були відмічені в Шевченківському районі в популяціях мишаків уральських та мишей польових. У 2008 році епізоотії з туляремії були відмічені в Великобурлуцькому районі в популяціях мишаків уральських, мідичь малих і звичайних. У 2009 році епізоотії з туляремії були відмічені в Дворічанському районі в популяціях нориць лугових.

Звертають на себе увагу ті обставини, що в період з 2001 по 2003 роки епізоотії серед дрібних ссавців реєстрували в усіх чотирьох районах з потужними колоніями бабаків, і у 2003 році було зареєстровано інфікованих на туляремію бабаків в Шевченківському районі.

Таким чином, за період з 1990 по 2010 роки епізоотії серед дрібних ссавців і бабаків співпали лише у 2003 році, що говорить про те, що епізоотичні процеси на туляремію у бабаків не завжди співпадають з епізоотіями серед дрібних ссавців і, можливо, збудник туляремії циркулює в популяції бабаків без участі дрібних ссавців. Але цей факт потребує подальших досліджень.

Список літератури

1. Абелінцев В. И., Самош В. М., Модін Г. В. Современное состояние поселений байбака и опыт его реаклиматизации на Украине // Сурки. Экология, эктопаразитология, природная очаговость чумы: Труды Средне-Азиатского научно-исследовательского противочумного ин-та. – Алма-Ата, Фрунзе, 1961. – Вып. 7. – С. 309–320.
2. Загороднюк І. В. Польовий визначник дрібних ссавців України. – Київ, 2002. – 60 с. (Праці Теріологічної Школи; випуск 5).
3. Ландик Г. Т., Кузнецова А. В., Полякова З. П. Экспериментальное изучение туляремии у степных сурков-байбаков // Вопр. эпидемиол., эпизоотол., особо опасных инфекций. – Кызыл, 1968. – Вып. 1. – С. 138 – 142.
4. Медицинская териология. – М.: Наука, 1979. – 330 с.
5. Методы изучения природных очагов болезней человека / Под ред. П. А. Петрищевой, Н. Г. Олсуфьева. – Москва: Медицина, 1964. – 308 с.
6. Олсуфьев Н. Г., Дунаева Т. Н. Эпизоотология (природная очаговость) туляремии // Туляремия. – М.: Медгиз, 1960. – С. 136–206.
7. Олсуфьев Н. Г., Дунаева Т. Н. Природная очаговость, эпидемиология и профилактика туляремии. – М.: Медицина, 1970. – 270 с.

8. Токарский В. А., Зоря А. В. Эпизоотологическое значение степного сурка (*Marmota bobac bobac* Müller, 1776) // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: біологія. – 2007. – Вип. 5 (№ 768). – С. 112–115.

Зоря А. В., Ткач Г. Е. Значение степного сурка-байбака в эпизоотиях туляремии в Харьковской области.

Приведены данные об исследовании байбаков на туляремию в Харьковской области с 1975 по 2007 год. Положительные результаты от байбаков получены в 1986, 1991, 1997, 1998 и 2003 годах. За проанализированный период эпизоотии среди мелких млекопитающих и байбаков совпали только в 2003 году.

Байбак, мелкие млекопитающие, туляремия.

Zorya A. V., Tkach G. E. Steppe marmot's significance in epizooty of tularemia in the Kharkov region.

The data of investigations of steppe marmots for tularemia in the Kharkov region from 1975 to 2007 years has been shown in the article. Positive takes from steppe marmots have been received in 1986, 1991, 1997, 1998 and 2003 years. During the examined period the epizootics among the small mammals and steppe marmots has been coincided only in 2003 year.

Steppe marmot, small mammals, tularemia.